

DE STUDIO
THEOLOGIAE
RECTE INCHO-
ANDO,

DAVID CH. F.
TRÆV S.

VVITEBERGÆ
*Excudebant Clemens Schleich
& Anthonius Schöne.*

ANNO
M. D. LXX.

ΟΥΤΕ ΘΕΟΝ ΓΝΩΝΑΙ ΔΑΝΑΤΑΙ ΕΡΟΤΕΣ,
ΟΥΤΕ ΔΙΔΑΣΚΕΙΝ,
ΟΣΙΣ ΟΔΗΓΗΤΙΩ ΜΗ ΔΕΘΡ' ΑΥΤΩΝ ΉΧΕΙ.
ΧΡΙΣΕ, ΣΥ ΟΥΝ ΜΕ ΔΙΔΑΣΚΕ, ΠΑΤΡΟΣ ΛΟΓΩ
ΑΙΔΙΟΙΟ,
ΟΥΤΩΣ ΓΑΡ ΔΑΝΑΜΑΙ ΣΟΙ ΧΑΡΙΕΝΤΑ ΛΕ-
ΓΑΙΜ.

Δάβιδ ΧυτράϊϞ.

14019

DOCTISSIMO VI-
RO, M. PETRO AGRĖ
COLÆ VLMENSI, AMICO
SVO CARISSIMO.

DAVID CHYTRAEVS S. D.

MEMINISTI GRAVISSIMAM de veris & solidis amicitiae Christianae vinculis, D. Ieronymi sententiam. Vera est illa necessitudo, & Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non praesentia tantum corporum, non subdola & palpans adulatio, sed Dei timor, & diuinarum scripturarum studia conciliant. Nullum enim vinculum ad coniungendos bonorum animos arctius est communi Spiritu Christi, & studiorum ac vo-
lun-

EPISTOLA

luntatum similitudine & consensu.
 Et si igitur longo temporum & loco-
 rum intervallo disjuncti sumus, ta-
 men ex literis tuis, summa gravita-
 te, & prudentia, & fide erga me ac
 benevolentia, plenius intelligo, te con-
 iunctionem inter nos, ante aliquot an-
 nos studiorum societate initam, con-
 stanti iudicio tueri & conservare.
 Tuæ autem in me voluntati propen-
 sæ, vicissim meum erga te amorem,
 & observantiam, pariter æqualiterq;
 respondere, non ignoras. Cuius ut
^{μνημόσυνον} aliquod & testimonium
 publicum nunc haberes, inscribere
 tuo nomini hanc Orationem volui,
 quam de optima ratione & via in-
 grediendi studium Theologia, super-
 riori æstate, in hac Baitici litoris Sa-
 reptula recitavi. Teq; oro, ut tem-

DEDICATORIA.

em hanc & exilem mei erga te studij & officij significationem, non aspernere. Etsi enim tibi viro sapienti, & docto, & in aula ac Scholis, magna cum laude & felicitate in alijs erudiendis versato, nulli vsui esse oratio ista potest, tamen cum καὶ ἰσχυρὸν τὸν θυμὸν ἄγιστον esse sapientes prædicet, non dubito animum meum tibi probari.

Fortassis etiam profuturæ sunt hæ admonitiones quibusdam iunioribus, qui per ætatis & iudicij inopiam, sine certa ratione & ordine, in studium doctrinæ Theologicæ ingressi sunt. Hos enim non modo viam & rationem inchoandi studij, verum etiam amplitudinem doctrinæ, quam primis saltem labris degustarunt, & difficultatem summam, &

EPISTOLA

varietatem artium, linguarum, hi-
 storiarum, & certaminum Spiritua-
 lum, quæ ad cœlestis doctrinæ cogni-
 tionem & explicationem eruditam
 necessaria sunt, sæpè & attentè con-
 siderare prodest, vt extirpata ex
 animis inani doctrinæ persuasione,
 & arrogantia iuuenilibus ingenijs
 vsitata, cogitent singulari auxilio
 Dei, pijs & ardentibus votis quoti-
 die implorando, & longi temporis
 diligentia, intentione, assiduitate &
 vsu, ad mediocrem Theologiæ cog-
 nitionem parandam, opus esse. Ve-
 rissimum est enim quod Menander
 ait: Νεδὲ γὰρ ἄνθρωπος ἐδιδόκειν μὴ εἶναι
 οὐδὲν.

Et doctissimum virum Iohan-
 nem Capnionem dixisse accepimus,
 Eos, qui I V R I S studium suscep-
 sent

DEDICATORIA

sent, primo anno, cum elementa eius
doctrinae, & primorum aliquot titu-
lorum descriptiones & partitiones
delibassent, omnium sibi Iurisperi-
tissimos videri, nec ullum casum a-
deo difficilem & intricatum esse,
quem non existiment se eruditè &
aptissimè decisuros esse. Postea ve-
rò quàm paulò altius Legum dispu-
tationes, & causarum varietatem
introsspexissent, in dubium eos de sua
sapientia venire, & multò verecun-
dius de se ac timidius existimare.
Tertio autem anno, cum immensum
illud pelagus opinionum controuer-
sarum ac scriptorum, & infinitas ac
plenas dissensionum, etiam inter do-
ctissimos, disputationes ingressi es-
sent: planè eos omnem suae doctrinae
& prudentiae persuasione, prius

EPISTOLA

animo conceptam abijcere, ac tum primum, inquit Capnio, feliciter discere incipiunt. Quod etsi de Iuris studio ille, ioca & seria miscens, sapienter pronunciauit: tamen non dubito, multa etiam bona ingenia, quæ in Theologiæ vel artis Medicæ, vel aliarum doctrinarum studia ingrediuntur, idem quotidie experiri.

Fiunt autem omnia studia faciliora, certo ordine & velut via discendi monstrata. Hanc quia multi in magnarum artium professiones temere irruentes, & sine ordine in ijs vagantes negligunt, paucissimi ad solidam doctrinam, qua Ecclesiæ & Reipublicæ magno vsui & ornamento esse possint, perueniunt. Itaque singuli suo loco hortatores esse ad rectissima studia Iunioribus debent, eisq; viam

DEDICATORIA.

*viam monstrare, quam in discendo
sequantur, ut aliquo cum suo & Rei-
publicæ ac Ecclesiæ fructu in doctri-
narum studijs versentur.*

*Quod munus Deo gratum, &
Reipublicæ imprimis necessarium,
TE magna cum laude iam obire: &
in ditione illustrissimi & optimi
Principis & Domini D. VVolf-
gangi, Principis Palatini Rheni
&c Cælos plantare & terræ fun-
damenta ponere, ex animo letor: &
filium Dei oro, ut seminarium illud
Ecclesiæ & Reipublicæ, quod tua
fide, diligentia & assiduitate in pa-
tria conseritur, educatur, & fouetur,
clementissimè seruet & regat, &
umbra manus suæ protegat, ut mul-
ti doctores Ecclesiæ ac regni cælo-
rum: & Rerumpublicarum, quæ ho-*

EPISTOLA DED.

*spiritia Ecclesys præbent, gubernato-
res idonei, paulò post inde sumi &
velut ex traduce propagari possint,
sicut promisit Esaiæ 51. Posui verba
mea in ore tuo, & umbra manus
meæ protexite, ut plantes cælos, &
fundes terram. Bene & feliciter
vale. Rostochij, Anno M.D. LVIII.
Die decimo Nouembris, qui est nata-
lis Reuerendi viri D. Mar. Luth-
ri, quem ad instauranda Theologicæ
doctrinæ studia, & illustrandam E-
uangelij lucem densissimis tenebris
antea oppressam, Deus immen-
sa bonitate, hisce postremis
temporibus excitauit.*

DE

DE RATIONE
STVDII THEOLOGICI
RECTE INSTI-
TVENDI.

 VM NVLLA HOMI-
num studia et consilia sint felicia
& Ecclesie salutaria, nisi DEO
ea gubernante: & imprimis DE
DEO recte disci nihil possit, nisi
DEO docente: initio ardentibus uotis te inuoco
Fili DE I Domine Iesu Christe, uerbum & imago
aterni patris & doctor Ecclesie tue, proferens
ex arcano sinu patris sapientiam Euangelij, supra
conspectum angelice & humane rationis posi-
tam, & ostendens quomodo pater agnoscendus
sit: Doce & gubernam mentes & corda nostra
Spiritu sancto tuo: accende in mentibus lucem
doctrinae tuae, qua te uerum Deum λόγος & re-
demtorem nostrum, una cum Patre & Spiritu
sancto recte agnoscamus, inuocemus, & celebra-
mus: exarscita in cordibus uerum timorem Dei,
& fidem ac obedientiam, cum uoluntate tua con-
gruentem: rege & adiuua labores discendi ac
docendi, & omnia consilia & studia nostra, ut ti-
bi grata, & Ecclesie tue, nobis & alijs salutaria
discamus & doceamus & gloriam tuam illustre-
mus

DE STUDIO

mus. Hec uota asidue ijs, qui in sacrarum literarum studijs, aliquo cum fructu ueræ pietatis & eruditionis uersari, & uasa misericordie, sibi & alijs salutaria, esse uolent, repetenda sunt:

Cum autem omnium aliarum artium & actionum humanarum summa & dignissima, & maximè omnibus necessaria sit, uerè de Deo doctrinæ cognitio, & explicatio erudita: non dubito, plerorumq; in hoc cœtu pietatis ueræ studiorum uotis, rationem certam & uiam desiderari, quam sequentes, facilius & rectius in discenda cœlesti doctrina, optatum piæ eruditionis fructum possint adipisci.

Quare cum in hoc prælectionis nouæ exordio, aliquid omnino præfandum esset: ostendendam esse adolescentibus iudicaui uiam & rationem ingrediendi studia Theologica, omnium expeditissimam & maximè discitentibus salutarem. Quam, aurige & currus Israël, seu præcipui Doctores & gubernatores Ecclesiæ Dei, & de omnium nostrum studijs, & de tota posteritate optimè meriti præceptores, Lutherus & Philippus, uia uoce & scriptis publicis monstrauerunt.

Hanc ut adolescentes, cœlestis doctrinæ & pietatis ueræ studiosi, rectius perspicere, & uelut normam in discendo sequi possint: DECEN admonitionibus seu REGVLIS, TOTAM ferè instituendi STVDII THEOLOGICI RATIO

RATIONEM complectar. Ac ordine dicam:
Primum, de Precatione, à qua singuli labores studiorum quotidie ordiri debemus. Deinde de Textu sacrarum literarum assidue & attente legendo. Postea de corpore doctrinæ seu locis Theologicis studio se cognoscendis. De linguarum studio. De præceptis artium dicendi & imprimis Dialecticæ, & de exercitijs Disputationum. De lectione Commentariorum et Scriptorum ueterum seu Patrum. De Historia ueterum certaminum ac ludi-
diorum Ecclesiæ. De studio Philosophiæ cum Theologia coniungendo. Postremo de Experientia seu Praxi doctrinæ, in doloribus, ærumnis, & tentationibus, ad usum transferendæ.

De his tantis rebus, ad gloriam DEI & Ecclesiæ, ac studiorum nostrorum salutem pertinentibus, cum ordine & breuissimè summa sequens fastigia rerum, dicturus sim: cumq; ad ueram præcipuè utilitatem hæc oratio directâ sit: queso à uobis, Auditores studiosissimi, ut me benigne, attenteq; audiat.

Ordiam autem à grauissima, & dulcissima ueteris uersus sententiâ:

Ἀρχὴ καὶ τέλος, καὶ τέλος, ποῖα θεοῦ.

Sit igitur hæc prima cura, & ultimus finis, ac scopus omnium studiorum, & totius uitæ humanæ, ut DEVM rectè agnoscamus & inuocemus, sicut se in doctrinâ à se tradita inuocari & colere præce-

DE STUDIO

præcepit. Cumq; certissimum sit, Deum sine Deo non posse cognosci, & sacras literas nullius hominis studio aut ingenio posse penetrari, nec possit sibi homo sumere quidquam, nisi sit ei datum de cælo: Primum abiecta omni fiducia uirum, nostri ingenij, aut industriæ: ardentibus uotis à DEO quotidie petamus, ut ipse nos Spiritu sancto suo doceat, & lucem uerbi à se traditi in mentibus nostris accendat, & studia nostra adiuuet, regat & gubernet, ut ad ipsius gloriam & Ecclesiæ, nostram, & aliorum salutem cedant.

Etiam Ethnici saniores naturali luce uideant, nulla hominum consilia, studia, & labores felices esse, nec suis, aut aliorum commodis utilitatiq; seruire, nisi à Deo iuuentur, ut in ueteri uersu grauius dicitur:

Χωρίς θεοῦ οὐδ' ἐν εὐτυχίᾳ ἔσονται· Item:
 θεὸς μὴ διδόντ' οὐδ' ἐν ἰσχυρίᾳ πόντ'.

Et aliquoties Plato, orsurus disputationes de maioribus doctrinarum intricatis ac difficilioribus, & orat ipse, & hortatur alios, ut facta prius precatione, postea mentes ad inuestigationem ueritatis intendant, hac forma uerborum utens: εὐχὴ καὶ ἔπειτα σκόπει.

Quod si gentes ueræ inuocationis DEI ignare, intellexerūt sine Dei auxilio nihil in studiis salutare

THEOLOGICÆ.

5

salutare effici: quanto magis nos in Ecclesia Dei
nostram imbecillitatem considerare, & adfidu
ac ardentibus uotis studia nostra Deo commenda
re debemus. Non enim Philosophia nobis discen
da est, sed arcana & diuina sapientia, longè su
pra humane & Angelicæ rationis conspectum
posita, quam nemo principum seculi huius, hoc est
nulla humana sapientia aut potentia, non Plato,
non Aristoteles, nec ullius hominis solertia, sine
Spiritu sancto intelligit.

Deinde Exempla multorum cernimus acutis
ingenijs & excellenti doctrina præstantium, qui
non solum ipsi infeliciſimè in hoc doctrinæ genea
re uersati sunt, sed etiam totas gentes suo conta
gio, ex amoenissimis & saluberrimis sacra scri
pturæ fontibus hausto infecerunt, & perdidere
runt. Videmus quàm uariæ & multiplices, ac
intricate sint præsentium temporum disputatio
nes, & doctrinæ confusiones, & crudelia etiam
doctorum certamina, in quibus retinere ueritas
tem & fidem illibatam, nulla mens humana po
test, nisi Deus ipse Spiritu sancto suo nobis præ
luceat, & ueram scripturæ sacre de singulis fidei
articulis sententiam in mentibus nostris obſignet.

Itaq; singuli, quibus uera pietas, & saluta
ris doctrinæ celestis cognitio cordi est, quotidie,
serio,

DE STUDIO

serio, & ardentem, nostra studia à Deo iuuari, & regi petamus, et his ipsis uerbis Psalm: 119. quem in præfa- uelut normam in studio Theologiae instituendo tione pri Lutherus sequendum esse monet, utamur: Doce mi Toni me Domine uiam tuam, da mihi intellectum, ut Germani discam mandata tua, Fac cum seruo tuo secundum ei. misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam testimonia tua, Vias tuas Domine demonstra mihi, Dirige me in ueritate tua. Liga testimonium, obsigna legem tuam in discipulo tuo, Sanctifica me in ueritate tua, Sermo tuus est ueritas.

Hæ precationum formæ ideo nobis à Spiritu sancto præscriptæ sunt, ut eas assidue nostris studijs misceamus, præsertim cum & seuerissime mandet Deus, ut nos ab ipso doceri, & regi oremus, & prolixè auxilium suum petentibus pollicetur.

Es si autem uerè dixit AGATHON eremita: Nullum difficilius esse opus, uera & ardentem precatione: tamen hoc ipsum quotidiane inuocationis languida etiam, & imbecilla exercitium Deo probatur: Et cum Theologia non in speculatione tantum, sed praxi præcipuè sita sit: ad usum transfert sententias scripture legendò perceptas: & ad ueram, & salutarem doctrinæ cœlestis cognitionem

THEOLOGIAE.

4

gnitionem parandam, longè plus affert utilitatis,
quàm multi labores discendi.

Post precationem, prima discantis cura sit, II.
ut Textum Biblicorum sibi familiariter notum TEX-
reddat. Cum enim Deus doctrinam de sua essen- TV S
tia & uoluntate, scribi, & libris certis compre- BIBLI
hendi uoluerit, nec aliter à nobis agnosci & coli ORVM.
uelit, quàm sicut se in suo uerbo, seu libro Pro-
phetarum & Apostolorum patefecit: perspicua-
um est, assiduam, & attentam huius libri lectio-
nem, omnibus hominibus necessariam esse.

Etsi enim non omnes ex professo Theolo-
gi futuri sunt: tamen quicumque se à DEO con-
ditos esse agnoscunt, & Hominis appellationem
retinere, & tueri student: facile intelligunt alia
quid temporis lectioni horum scriptorum esse tri-
buendum, Itaq; & eternus pater de cælo cla-
mat, iubens omnes audire Filium, & Paulus gra-
uissimè præcipit: ATTENDE LECTIO-
NI.

Cum enim doctrina Euangelij de Christo
non ex noticijs natura notis, sed ex patefactioni-
bus diuinis, quæ in libris Prophetarum & Apo-
stolorum continentur, discenda sit: diligens, &
accurata, & attenta horum librorum cognitio ab
omnibus pijs flagitatur.

Et per hanc lectionem, & cogitationem do-

B

Arine

DE STUDIO

Arma, in scriptis diuinis tradita, efficitur est DEUS, & ueram agnitionem sui, nouam & eternam lucem iusticiam, & uitam, in mentibus accendit.

Quotidie igitur ueræ pietatis studiosi mane cum surrexerint, & uespere priusquam cubitum ibunt, unum caput in Biblijs legant, eaq; ordine euoluant: Et in ea lectione, non modo seriem historiarum, sed etiam præcipua de articulis fidei Christianæ testimonia considerent, quorum cogitatione, Fidem, inuocationem, & omnes uirtutes, accendant, alant, & confirmant.

Hanc admonitionem de legendo assidue Textus Bibliorum adeò necessariam & salutarem esse studiosis, Præceptor noster Philippus iudicat, ut et in publicis prælectionibus sepius eam repetat, & omnibus, qui priuatim consilium ipsius de Ratione instituendi studij Theologiæ requirunt, in eandem ferè sententiam & iisdem uerbis respondeat, Primum singulis operam esse dandam, ut Textuales fiant, & Textum Bibliorum quàm familiarissime & optimè cognitum habeant. Quod si huius summi uiri iudicium & auctoritatem sequemur, nec ullum diem abire patiemur, quo non duo capita in Biblijs legamus, tum intra biennium semel tota Biblia, quæ circiter 1560. continentur capita, ordine perlegemus.

THEOLOGIE.

5

Et si autem uarie extant Versiones Bibliorum, quarum singule suam merentur laudem: tam iuniores, ueterem & plurimis in locis usitatam translationem latinam retineant. Cum q; loca erunt obscurius reddita, ut in Psalmis, & Prophetis occurrent plurima, adhibeant Lutheri uersionem Germanicam, quæ sola plus lucis affe-
ret lectori, quàm pleriq; commentarij.

Plurimum etiam studiosis Francisci Vatabli annotationes in Textum Bibliorum Grammaticæ, omnium quæ extant eruditissimæ, ad fontes scripturæ sacræ intelligendos profuturæ sunt.

Habeant autem iuniores in lectione Textus Bibliorum hos præcipuè tres scopos in conspectu. Primum, ut historias sacras animis insigant, quæ cum natura capiant animos, & delectent, facillimè à teneris mentibus retineri possunt. Et lectio historiarum suauior erit, si series temporum accedat. Deinde et sententias insignes, seu Testimonia de singulis Doctrinæ Christianæ articulis, & refutationibus errorum considerent, easq; ad suos locos communes, qui doctrinæ summam continent, aptè referant.

Tertiò. Ut in sententijs insignibus, ijs præcipuè, quæ summam Euangelij continent, singulorum uerborum emphases & pondera, diligenter & attentè considerent, & expendant, ut Paulus, in dicto de Fide Abrahæ & Promissione ipsi tra-

DE STUDIO

data, uim & pondera uerborum, Credidit, impu-
tatum est, in semine benedicuntur, altissime inro-
spicit, & singulari diligentia examinat, & pera-
pendit. Gal: 3. Rom. 4.

Ita Lutherum memini, cum die Natali Chri-
sti annum 1546. inchoante, dictum Esaie 9.
Puer natus est nobis, enarraret, bonam horæ para-
tem, in expendendo pronomine NOBIS cona-
sumere, ac tum multa alia, de Emphasi ac pondera-
re uerborum sacre scripturæ exquirendo, mone-
re: tum uerò summam uniuerse Theologiæ, in
pronominum ui & applicatione, collocare. Is de-
mum (inquit) uerè Christianus, & beatus erit
Theologus, qui intelliget, & certò credet, hunc
puerum NOBIS natum esse, Hunc Dominum
esse iusticiam Nostram, peccata SIBI remitti.

Idem Lutherus, seiscitanti cuidam, qua ra-
tione studia sacrarum literarum rectissime insti-
tueret, respondisse dicitur: Si sacras literas cogi-
taret non regum aut principum literas, que bis
aut ter legi debere uulgò ferantur: Sed diuinæ
maiestatis uerba, longè maiori diligentia & at-
tentione legenda & expendenda esse. Verum
hæc de quotidiana Textus Bibliorum lectione
satis sit breuiter iuniores monuisse.

III.

SVM-

MADO

Arine.

Proximum est, ut summam, & uelut corpus
integrum ueræ de Deo doctrinæ coagmentatum
ex præcipuis membris, seu locis, certo ordine dis-
tributis,

THEOLOGIAE.

fertur, eo minus succi & roboris ex terra attrahit: ita ex tumultuaria & uaria lectione, nec sententia, nec uerba autorū, in animis herent atq; insident, nec quicquam perfecti & solidi potest addisci.

Nihil igitur dubitans confirmare ausim, ingredientes studium Theologiae multo uberiores fructus uerae pietatis & eruditionis, ex Textus Sacrae Scripturae, & unius libri Locorum Theologicorum assidua lectione & relectione percipiuros esse, quam si interea per magnam uarietatem omnis generis scriptorum uagarentur. Atq; haec tres primae admonitiones, de studio Theologiae recte instituendo, ad omnes pietatis & salutis suae studiosos pertinent. Quae uero deinceps trademus praecipua, ijs potissimum sequenda erunt, qui ex professo Theologi nomen munusq; tueri, & alios in schola docere uolent. Hos enim omnino studio & diligentia in eam quoque curam incumbere oportet, ut certa aliqua ratione, seu methodo, et ipsi discant integrum corpus uerae de Deo doctrinae, & alios recte, ordine, & perspicue docere, et corruptelas uerarum sententiarum euidenter possint refutare.

Cum enim in omnibus ceteris artibus recte discendis, & docendis, opus sit uia & ratione certa, quam Dialecticae monstrat: tamen praecipue in Theologia, quae amplissimam de summis

IIII.
Dialectica
ca et Rhe
torica,

DE STUDIO

rebus continet doctrinam, nisi erudita methodo,
 & adhibitis definitionibus, diuisionibus, partitionibus,
 & proprietate sermonis, percipiatur, & explicetur: magnos errores, & dogmatum confusiones, & tandem religionis interitum consequens.
 1. Tim. 1. qui necesse est. Itaq; Paulus ipse, cum iubet diligere
 2. Tim. 1. pastorem Ecclesie, idoneum ad docendum, & ad
 Tit. 1. recte secandum uerbum ueritatis, & ad reuincendos contradicentes: studium Dialectices simul discipulis commendat, & precipit.

Sunt autem immenso DE I beneficio, præcepta Dialectica ex densissimis tenebris, & cauillationum spinis, hac nostra ætate, in claram lucem & in aciem educta, à communi præceptore nostro, qui cum & utilissima præcepta, sapienti iudicio selegerit, & optimis exemplis illustrarit, hortor adolescentes, qui Theologiæ studium ingressuri sunt, ut unicum illum libellum tantisper legant, et releant, donec præcepta omnia sibi familiariter nota reddant, eaq; ad usum in iudicandis hominum sapientum scriptis, in styli, & disputationum exercitijs, ac præcipue IN DOCENDO transferre possint.

CONCIONES. Non enim satis est in Concione non tacere, & horam integram dicendo consumere, uel luxurie quadam orationis auditores detinere: sed talis Doctor & Deo grata, et Ecclesie salutaria dicet, qui

qui primum ita erit animo & uoluntate consti-
tutus, ut res ueras, ad alendam pietatem utiles,
necessarias, & diligenter cogitatas tradere audi-
toribus uelit. Deinde, qui ea eruditione, & dicen-
di facultate præditus erit, ut res ueras, iusto or-
dine distribuere, & arte lectis, proprijs & signi-
ficantibus uerbis explicare, & aculeos ueræ pie-
tatis, ueri timoris, & fidei in animis relinquere
possit.

Talis doctor, primum proponet, quæ de re
oratio instituta sit. Deinde in paucos & utiles
locos materiam particitur. Postea ordine singu-
los locos euoluet, & insignibus sententijs, & ex-
emplis illustrabit. In fine ita concludet, & breui-
ter repetet locos, ut auditores intelligant, quid
ex quolibet loco utilitatis excerpere, quid memi-
nisse, & secum auferre debeant. Et totam con-
cionem ad affectum aliquem ueræ pietatis, in au-
ditoribus accendendum, referet.

Ad hanc facultatem docendi, tum multa ad-
minicula alia, tum uerò etiam Dialecticæ artis co-
gnitionem, & usum esse necessarium, omnibus
apparet.

Disputationes autem, in quibus de præcipuis
doctrinæ Christianæ partibus, amanter & placi-
dè, multorum, & doctorum sententiæ conferun-
tur, non modo ingenia accuunt, & Dialecticæ
usum monstrant, uerumetiam ad illustrandam

DE STUDIO

Veritatem, & assensionem, ac fidem confirmant
dam plurimum profunt. Cum enim cernunt
adolescentes, quid opponi possit ueræ sententiæ, et
quomodo ea, quæ obijciuntur, aptè dilui, & con-
futari debeant tum & in agnita ueritate firmitus
acquiescunt, et ad eam tuendam ac defendendam
paratiores, instructioresq; ueniunt.

Cumq; in tota uita, ac præcipuè in Ecclesia,
ad ueræ de DEO doctrinæ propagationem, &
defensionem, necessaria sit facultas rectæ, pro-
priæ ac perspicuæ orationis, ad hanc quoque di-
cendi facultatem comparandam, disputationum
colloquia profunt. Sed præcipuæ causæ accedant,
sedula lectio & imitatio optimorum autorum, in
quibus puræ, facili, & perspicuæ dictionis forma
seu idea est expressa: & dicendi, ac scribendi
exercitatio assidua, & cognitio artium dicendi,
in quibus formandæ orationis ratio mediocri fide
& diligentia solet studiosis à præceptoribus
monstrari: Totum deniq; hoc discendi, & doc-
cendi studium, ut grauissimè Plato monuit, præ-
cipuè suscipiatur, *ἐνκατὰ τὸ τῷ θεῷ κεχαρισ-
µένῳ λέγειν δόξαν*, κεχαρισµένῳ ὃ
ἡγοῖ πρότερον, hoc est, ut DEO GRATA
dicere, & grata facere possimus.

VI.
LIN.

Cum autem fontes ueræ de Deo, & filio ip-
sius Domino nostro Iesu Christo, & de æterna sa-
lute

impellit: quanto magis nos æterni, & coelestis
Thesauri, in monumentis linguarum, quibus &
Prophetae & Apostoli utuntur conclusi, & am-
plissimarum utilitatum consideratio, ad amorem
& studium ardens cognoscendi linguas, diuinæ
erga nos uoluntatis nuncias et interpretes, debet
permouere.

Quare hortor iuniores. ut Græcæ inprimis
linguæ cognitionem mediocrem, non modo ad
genus sermonis diuini, sed ad omnium ferè do-
ctrinarum fontes, et omnia sapientum Philo-
sophorum, Poëtarum, historicorum scripta,
rectè intelligenda necessariam, studio Latine
linguæ adiungant. Cumque in hac Schola usitatè
præcepta Grammaticæ Clenardi soleant propo-
ni (cuius admirabilem in tradendis Græcæ &
Ebrææ linguæ elementis, facilitatem, et felicita-
tem fuisse, sepe ex D. Bordingo, ipsius auditore
intellexi) moneo adolescentes, qui eius linguæ
studia suscipiunt, ut initiò ex unico illo libellò,
regulas omnes, et flexionum formulas accuratè
ediscant: easque in uno aliquo autore, ut Euange-
lij, Hesiodo, Homero, uel Plutarchi libellis, qui
usitatè in hac schola præleguntur, exiliter et ac-
curate ad calculos reuocent. Deinde natiuam uer-
borum significationem et copiam, et totius orationis

DE STUDIO

nis, ac præcipue συγκαταγωγικῶς τῶν υἱῶν et cō
structionē, ex Xenophontis, Sophoclis, Euripidis,
Herodoti, Plutarchi, & aliorum autorum lectio
ne, & probatis magnorum artificum Versioni
bus, addiscant: Et præcipue earum phrasium, &
uerborum, quibus Apostoli sæpè usi sunt, testimo
nia & exempla, obseruent. Sed de tota ratione
utiliter discendi in singulis artibus, & linguis, sui
cuiusq; generis professores monebunt.

Vt autem ad fontes doctrinae Propheticae &
Apostolicae in lingua Ebraea & Graeca cognoscen
dos studiosi inuitarentur: graui & salutari com
filio, Decanus studij Theologici in hac schola, nu
per certas singulis septimanis horas, prælegendo
ordine Textui Bibliorum constituit. Et pro ex
cellenti, qua præditus est ipse, Lingua Ebraea per
ritia, Mosis & Prophetarum Ebraicè loquenti
um interpretationem, sibi sumsit. A me uerò
Noui Testamenti lectionem Graecam suscipi no
luit. Cui cum usitato in Scholis more aliqui
præfandum esset: has de Optima ratione ingre
diendi studium Theologiae admonitiones, ex
maui iunioribus maxime gratas fore & salutares
In quarum expositione cum ordo nos ad Sep
timum institutæ partitionis caput, de Commen
tarijs & Patribus legendis, deduxerit: initio
diosos moneo, ut omni cura ἐλαττώσῃ & φιλο
αἰδέσῃ

etiam proprii ingenij & facundia fugiant, nec
 αὐτοὶ διδάσκατοι uideri uelint, de quibus in Thea-
 teto Platonis dicitur, οὐδ' ἐ γίνεται τῶν τοιῶ-
 των ἑτέρω. ἑτέρος μαθητὴς ἀλλ' αὐτὸματοι
 ἀναφύονται, καὶ οἱ ἑτέροι τῶν ἑτέρων οὐδ' ἐρ-
 ῖν γὰρ αὐτοὶ εἰσέναι. Sed diligenter audiant prae-
 ceptores Theodidactos, legant eorum scripta, scis-
 citentur eruditorum iudicia de grauiſſimis reli-
 gionis controuersijs, & uiuas potissimum audire
 ac reddere uoces, eorumq; sententijs mentes suas
 erudire, & doctrinam augere & fidem confir-
 mare studeant.

VII.

Commens-
 tarius et
 Patres.

Hoc consilio Hieronymus, Doctores pietate,
 eruditione & dexteritate iudicij praestantes, pro-
 cul in diſtantiſſimis regionibus, Damasum Romae,
 Nazianzenum in Cappadocia, Epiphanium in
 Cypro, Apollinarium in Syria, Didymum in Ae-
 gypto, Barrabanum Iudaum in Palaestina, et qui-
 dem noctu, discendi gratia, adiit. Basilius etiam
 praecipuas Graeciae, Thraciae et Asiae Ecclesias per-
 lustrauit.

Cum autem alij alijs impediti causis, non
 possint doctrinae causa peregrinationes longin-
 quas suscipere, nec ulli fere facultas praebeatur
 omnium doctrinae coelestis partium explicatio-
 nem uiua uoce traditam audiendi: aliorum etiam
 eruditorum scripta et commentarios legi oportet,

DE STUDIO

tet, in quibus alij alia interpretis officia studiosius
obiuerunt.

Nam et summam seu scopum totius scripti,
et orationis contextum, membrorum seriem, nati-
uam sermonis sententiam, uim ac proprietatem
uerborum, figuras, lectionem diuersam, Locos
communes, et natiue sententiæ corruptelas indi-
care, ad officium boni interpretis pertinet.

Deligendæ sunt igitur illæ potissimum enar-
rationes, quæ ad filum methodi directæ sunt, et
in quibus tota explicatio ad locos Euangelij pro-
prios, et omnibus ad ueram pietatem, fidem, inuo-
cationem et spem æternæ salutis, cognitu necessa-
rios refertur, et una, uera ac natiua sententia ser-
monis diuini, propriè et perspicuè, ex fontibus lin-
guarum, et ex collatione textuum, et præceptis a-
tium dicendi, illustratur.

LVTHE
RVS.

Tales sunt Philippi in Epistolam ad Roma-
nos, Timotheum, Colossenses, Euangelion Ioannis,
Danielem, etc. et Doctoris I. Lutheri enarrationes,
qui in libris sacræ scripturæ interpretandis, sum-
ma fide, diligentia et dext. eritate, primum natiua
et germanam sententiam textus proprijs uerbis et
perspicuè exponit, et Eniphasas ac pondera uer-
borum diligenter exp. endit. Deinde certos et
paucos locos, fidei, tim. oris, pœnitentiæ, inuocatio-
nis, crucis, bonorum operum, etc. excerpit, quos
eruditè

eruditè & copiose & ardenti spiritu, penetrante in animos, et permouente pectora lectorū, euoluit.

Hanc enarrandi rationem, tum in Euangelij & Epistolis & alijs lucubrationibus suis, tum uerò omnium eruditissimè in ijs commentarijs secutus est, quibus Prophetas in schola illustrauit. Quos ex ore ipsius excerptos, Vitus Theodorus postea Ecclesiæ impertiuit. Hi cum in Tertio & quarto Operum Lutheri Tomo collecti & simul editi sint, hortor studiosos, ut cum ceteras illius uiri lucubrationes, tum uerò præcipuè insigne illud & uerè aureum opus sibi comparent & diligentiissimè legant.

Vtiles quoque sunt ad historiam sacram & Textum Prophetarum intelligendum diui Hieronymi Epistole, & Commentarij in Prophetas: Nicolai Lyrae expositiones, quibus ante 240. annos in Angliā, omnes sacrae scripturae libros illustrauit.

HIERONYMVS.
NICOLAUS
LYRA.

Sed ad eruditionem spiritualem & sapientiam illam Ecclesiæ peculiarem & mundo ignotam, de gratia Christi & iusticia fidei rectè intelligendam, longè plus conducet, unicus Lutheri in Epistolam ad Galatas commentarius, quàm omnia Ieronimi, Basilij, Cyrilli, Origenis, Nazianzeni, Epiphaniij, Hilarij & plerorumque Patrum opera in unum collata. Pleriq; enim Patres in articulo de tribus personis & duabus in Christo

DE STUDIO

Christo naturis illustrando, omnem uim ingenij
& eloquentie consumunt. Propriam uero Euangeli-
gelij de gratia Dei, & iusticia fidei doctrinam,
que precipuum & proprium Ecclesie patrimo-
nium est, leuissime attingunt, aut politicis opinio-
nibus de iusticia legis obscurant & deprauant.

AVGV-
STINVS

Vnus Augustinus & Ambrosius (si modò is
autor est librorum de uocatione gentium) penes
pultam de peccato originis, de gratia Christi, &
iusticia fidei, doctrinam, pluribus scriptis reno-
uauit. Et quanquam non omnino sententiae Pauli
de gratuita imputatione iusticiae Christi satisfacit
Augustinus (haeret enim in hac persuasione, ho-
minem, etsi proprijs uiribus seu operibus sine
Spiritu sancto factis, non possit coram DEO ius-
tificari: tamen gratis donato Spiritu sancto, pos-
se deinceps legem DEI implere, & propter hanc
legis impletionem, quam Spiritus sanctus in rena-
tis efficit, iustum coram Deo reputari) tamen pro-
pius ad genuinam Pauli sententiam accedit, quam
omnes, qui uel ante uel post eum usque ad Luth-
eri tempora scripserunt. Legant igitur studiosi
precipue librum de Spiritu & litera. Item sex li-
bros contra Iulianum, & quatuor libros, aduersus
duas Pelagianorum Epistolas, & tres libros
de peccatorum meritis & remissione &c. ac ea,
que explicationi Augustiniana defunt, ex Pauli
Epistolis,

Epistolis, & Lutheri enarrationibus, & propria experientia in certaminibus conscientie supplement: & simul Deo gratias agant, quod adeo clarum Euangelij lucem hac nostra ætate rursus accendit: & orent Deum ardentibus votis, ut eam in mentibus nostris obsignet.

Vtilis erit autem, & reliquorum Patrum lectio, ijs, qui summam doctrine Christianæ ex scriptis Prophetis, & Apostolicis rectè didicerunt, & ad hanc iudicii normam scripta Patrum eruditè examinabunt. Etsi enim doctrinam, de peccato, & iusticia fidei, tenuiter tractant, & sæpè absurdas & falsas sententias effundunt, quas admoniti, fortasse correxissent: sæpe etiam ipsi inter se dissentiunt, & interdum sibiipsis non constant: tamen aliquot articulos uidelicet de Trinitate, de duabus in Christo naturis, de creatione, de causa Mali, de Baptismo, de plerisque Virutibus officijs, de Coniugio, de Resurrectione carnis &c. rectè, eruditè, & copiosè illustrarunt, & aduersus hereses, sua ætate grassantes, defenderunt.

Et multa continent historica testimonia, quæ ad controuersias præsentium temporum diiudicandas magno usui sunt, ut de usu cænæ Domini, quæ proximis seculis horribiliter prophanata est, de Baptismo infantium, de ordinatione, gradibus ac potestate ministrorum, & Episcoporum,

DE STUDIO

de traditionibus humanis, de coniugio sacerdotum, de Pœnitentia &c.

IUSTINVS Philosophus, circa annum Christi 150. articulum de uno uero DEO, & diuina ac humana natura in Christo, erudite explicauit: & Christianam religionem Apologia ad Antoninum Pium Imperatorem, & alijs scriptis ad uersus Græcos & Iudæos defendit.

IRENÆVS, Polycarpi discipulus, & Episcopus Lugduni in Gallia, circa annum à nato Christo 180. pro doctrina de uno uero DEO creatore mundi & Patre Domini nostri **IESV CHRISTI**, & de Filio Dei λόγος substantiali ex Virgine nato, item de causa mali, & de resurrectione & salute carnis humane, contra Valentinianum sectatores fideliter propugnauit. Et quidem Germanicarum Ecclesiarum testimonia citat lib. 1. cap. 3.

TERTVLLIANVS presbyter Carthaginensis circa annum Christi 200. eosdem doctrinæ articulos, de uno solo uero Deo, & de filio Dei λόγος, quod sit persona à Patre distincta, de uera carne Christi, & resurrectione nostræ carnis etc. eruditissimè illustrat: etc Marcionem. Praxeum, Hermogenem, Appellem, Iudæos et Valentinianos refutat. Et Præscriptiones seu Regulas generales, ex quibus omnes ferè hereses iudicari,

iudicari, & refelli possunt, peculiari libro collegit.

Eodem tempore CLEMENS, in Schola & Ecclesia Alexandrina, hypotyposin seu summam totius doctrinæ Christianæ, uiua uoce & scriptis illustrauit, & in tribus libris, protreptico, pedagogo, & stromatis qui soli extant, insignia testimonia de Trinitate, de Persona, merito & Sacrificio Christi, de Coniugio Sacerdotum & libero usu rerum mediarum, & refutationem Ethnicorum, Iudeorum, Gnosticorum, Basilidis, Taciani, Marcionis &c. posteritati reliquit.

Huius discipulus fuit ORIGENES, qui circa annum Christi 240. incipiens, totam sacram scripturam intra annos duodecim interpretatus est. Huius nunc Homiliæ aliquot & libri $\pi\epsilon\gamma\iota\acute{\alpha}\varsigma\chi\acute{\omega}\rho\iota$, & contra Celsum, & commentarij in Epistolam ad Romanos reliqui sunt, de quibus Præceptorum nostrorum iudicia non ignota sunt.

CYPRIANVS, Episcopus Carthaginensis circiter annum Christi 250. floruit, & puram de DEO, de tribus Personis, de duabus in Christo naturis, de beneficijs Filij DEI & Spiritus sancti doctrinam, multis insignibus sententijs passim recitauit, multa etiam insignia testimonia de Baptismo Infantum, de usu Cœnæ DOMINI,

DE STUDIO

et ordinatione ministrorum continet, ex quibus de presentium temporum certaminibus iudicium dextrè sumi potest.

LACTANTIVS initio Imperij Constantini, Nicomediae uixit, et omnibus ferè in Ecclesia Latinis scriptoribus orationis puritate, elegantia et splendore antecelluit: Sed doctrinam Euangelij propriam, de beneficijs Christi, et de Fide, parum intellexit. Expresse enim scribit Christum ideo tantum missum esse, ut suo uerbo et exemplo nos ad uirtutem inuitaret: ideo passum esse, ut exemplo patientiae nobis praeluceret. Cumque lib: 5. et 6. orationem de iusticia Christiana ex professo instituerit: tamen de Philosophica tantum seu Legis iusticia disputat et iusticiae fidei, quae Euangelij propria est, nullam ferè mentionem facit. Prima tamen operis pars, quae Ethnicas idolomaniās, et Philosophicas de Deo et summo bono opiniones taxat, et liber de Opificio Dei in structura corporis et animo humano, eruditus et lectu utilissimus est.

HILARIUS Episcopus Pictaunorum in Gallia, cum sub Constantio Imperatore Arriano, in Phrygiam relegatus esset, accuratissimè scripsit duodecim libros de Trinitate, in quibus doctrinam de diuina in CHRISTO natura aduersus Arium eruditissimè defendit. Hunc Hieronymus

THEOLOGIAE.

IS

nymus tubam mundi, & Latinae eloquentiae Rhodanum appellat.

ATHANASII, Episcopi Alexandrini doctrina, & scriptorum omnium summa in Synbolo comprehensa est, quod Athanasianum uulgo appellatur.

BASILIVS, Episcopus Caesareae Metropolis Cappadociae, circa annum Christi 350. Orthodoxam sententiam de tribus personis & de filij & Spiritus sancti diuinitate & ὁμοούσιᾳ cum aeterno patre, contra Eunomium, & Pneumatomachos propugnauit: & eruditissima enarratione ἐξήγησεν seu primum caput Genesis exposuit.

Nullus est autem inter omnes Patres, Graecos & Latinos, quorum extant scripta, Basilio eloquentior, ex cuius sanctissimo pectore & omnium disciplinarum cognitione instructo, emanat naturali quodam, & suauis, & in affectato fluxu, oratio, omnibus ferè numeris absoluta, sana, simplex, dilucida, grauis & tamen suauis, & singulari figurarum & ornamentorum delectu exposita, ut omnibus eruditis admiranda, & simul tamen imperitiis perspicua sit, nec unquam satietatem adferat legenti. Quare hunc scriptorem praeceteris, amantes pie doctrinae & uerae eloquentiae diligenter cognoscent.

DE STUDIO

GREGORIUS Nazianzenus, studio-
rum & consiliorum Basilij socius, & diui Hiero-
nymi præceptor, in libris de Theologia, articulum
de Deo & filij DEI ac Spiritus sancti diuinitate
& quodam cum eterno patre aduersus Euno-
mium defendit. Ceteros doctrinæ Euangelij pro-
prios locos non tractauit. Sed orationes circiter
30. & Epistolas ac Poemata eruditissima, et dila-
tissima reliquit, Quæ ab omnibus sapientiæ &
eloquentiæ Græcæ & pietatis Christianæ studio-
sis, summa cum uoluptate legentur.

Huic quantum ad orationis acumen & ara-
gutas & affectatas sententias pertinet, conferunt
ex Latinis Ambrosium Mediolani Episcopum,
qui eodem tempore uixit: sicut Iohanni Chrysos-
tomo, quod ad copiam, & facilitatem orationis
attinet, & scripta ad popularem captum accom-
modata, diuum Augustinum comparare solent:
qui patres eadem ferè etate, circa annum Christi
400. floruerunt. Sed cum Augustini & Hie-
ronymi, qui inter Latinos præcipui sunt, paulo
ante mentio facta sit, nec diutius in hac orationis
parte immorari per temporis angustiam liceat:
de Patribus dicere mox desinam, si unum illud
monuero: Studiosos, qui uel sumtuum inopia, uel
alijs de causis, ingentia patrum uolumina sibi
emere, uel occupationibus alijs impediti, ea perle-
gere

gere non possunt: uelut Locos communes ex Latinis Patribus, & præcipue ex Augustino, in quatuor libris Magistri sententiarum, Petri Magister Lombardi, collectos habere: in quibus de multis sententiæ doctrinæ Christianæ articulis, de essentia diuina, rum. de mysterio Trinitatis, de præuisione diuina, de creatione omnium rerum, de causa mali & lapsu primorum parentum, de peccato, de duabus in Christo naturis, de Baptismo, de coniugio, de resurrectione mortuorum, & extremo iudicio, imò etiam de Libero arbitrio, pleraq; tolerabiliter & pie explicantur. Sed distinctione 27. & 28. lib. 2. & distinct. 23. & sequentibus lib. tertio, doctrinam de Gratia Dei et fide iustificante, philosophicis & legalibus opinionibus planè obscurat et deprauat. Et cum de pœnitentia lib. 4. differit, nullam omnino fidei accipientis remissionem peccatorum propter Christum, mentionem facit. Imò peccata propter nostram contritionem & satisfactionem remitti fingit.

Decretum etiam Iuris Canonici, quia ex sententijs Patrum, & Canonibus ueterum Conciliorum, qui magna ex parte nusquam alibi extant, compilatum est, legi utiliter à studiosis Theologiæ poterit, qui antea rectè instituti erunt, & normam iudicij & uerbi diuini in legendo adhibebunt.

DE STUDIO

Ordine enim de multis utilibus materijs
sententiæ Patrum collectæ sunt: de Lege nature,
civilī, & consuetudine, de Concilijs & Canonib.
Ecclesiasticis, de Ordinatione, & gradibus ac of-
ficijs ministrorum Ecclesiæ, de ordine iudicio-
rum Ecclesiasticorum, de Excommunicatione, de
bonis Ecclesiasticis non alienandis, de Iuramentis,
de uindicta & bellis, de Hereticis, de Coniugio,
& causis Matrimonialibus, de Pœnitentia, de
Confessione & recipiendis lapsis, de Cœna Do-
mini, de Baptismo, &c.

Etsi autem de his ipsis materijs multe in-
pta, falsa, & impia opiniones insperguntur, si-
cut totum opus ex dissimilibus & inter se pugnan-
tibus sententijs confutum est: tamen multi etiam
pij Canones in eo opere conseruati sunt, quibus in
præsentium temporum disputationibus, Aduersa-
rij de suis abusibus & ueræ doctrinæ corruptelis,
ex proprijs ipsorum libris & testimonijs, con-
uinci & refutari possunt.

VIII.
HISTO-
RIA Ec-
clesiæ.

Hoc consilio etiam ueterum Synodorum,
& certaminum, ac iudiciorum Ecclesiæ historia
cognoscenda est, de quibus eadem admonitio,
quam de Patribus paulo ante recitauī, tenenda
est. Etsi enim Ecclesiæ, ut doctrix & testis do-
ctrinæ, ab Apostolis tradita, reuerenter audienda
est:

THEOLOGIAE.

17

est: tamen regula ueritatis doctrinae, perpetua
& immota semper manet, Verbum Dei, ad quod,
uelut ad Lydium lapidem, omnia Synodorum de-
creta sunt examinanda. Vt autem Patres, ita præ- SYNO-
cipue Synodi, quarum decreta extant, articulum DL.
de tribus diuinitatis personis et duabus in CHRI-
STO naturis potissimum illustrarunt. Doctrina
autem de gratia & beneficijs CHRISTI, et
de iusticia fidei, nullam ferè mentionem faciunt.

NICENA, anno Christi 330. confessio-
nem de diuinitate filij Dei aduersus Arium edi-
dit, condito Symbolo, quod Nicenum appella-
tur.

CONSTANTINOPOLITANA
prima, anno 383. Symbolum Nicenum repetiuit,
& Confessionem de diuinitate Spiritus sancti ad-
uersus Macedonium adiunxit.

EPHESINA, anno 433. doctrinam de
personali unione duarum in Christo naturarum,
& propositionem, VERBUM CARO
FACTVM EST, illustrauit, damnato Nesto-
rio.

CHALCEDONENSIS, anno 453.
Eutychen, qui duas in Christo naturas inter
se confusas, et unam et eandem Dei uerbi, et
assumtæ

DE STUDIO

assumptæ carnis naturam esse dicebat damnauit.

CONSTANTINOPOLITANA
QVINTA vniuersalis, anno 555. doctrinam de modo unionis duarum in Christo naturarum respexit sub Iustiniano Imperatore.

CONSTANTINOPOLITANA
SEXTA, anno 680, Monothelitas refutauit, qui diuinæ et humanæ naturæ CHRISTIANAM tantum uoluntatem & operationem esse docebant.

NICENA SECUNDA, anno Christi 790. superiorum Synodorum confessionem repetijt, & ἐκνομοῦσα Χριστὸν damnauit. Atq; hæc sunt septem celeberrimæ Synodi, quas uulgo uniuersales & Oecumenicas nominant. Quarum decreta deinde in prouincialibus Synodis, ut Toletana prima, 4. 6. & undecima, Carthaginensi secunda, Cabilionensi & cæteris, subinde repetita sunt.

Sed in præsentium temporum controuersijs, de peccato originis, de imbecillitate liberi arbitrij, de gratia DEI iustificante, de peccatis quæ remanent in sanctis &c. præcipuè piæ mentes confirmant, Mileuitanæ Synodi, in Aphrica tempore Honorij, & Arausicæ in Gallia sub iunioris Theodosio celebratæ, decreta, quæ cum nostrarum

strarum Ecclesiarum doctrina planè congruunt.

Extant & Gangrensis Synodi, in Paphlagonia habitæ, Canones, qui in decreto Gratiani, dist: 30. & alibi, citantur, in quibus de dignitate coniugij, de Votis, de Sacerdotum coniugio, de ieiunijs & alijs traditionibus humanis, piè & planè cum nostrarum Ecclesiarum sententia conuenientes censura recitantur.

De reliqua uero Ecclesiæ ueteris historia, **HISTORIA** & serie Doctorum, qui succedentes in uestigia **ria Eccle** Apostolorum, ueram Euangelij doctrinam ad po- **siastica.** steros propagarunt, nullius auctoris uetustius & fide dignius monumentum hoc tempore extat, quam Eusebij historia, à tempore nati Christi, usq; ad initium Imperij Constantini deducta.

Hunc continua serie Theodoretus sequitur & historia **TRIPARTITA**, quam ex libris trium scriptorum Theodoreti, Sozomeni & Sozocratis, Cassiodorus coagmentauit, & usq; ad Theodosij iunioris tempora, uidelicet ad annum **CHRISTI, 444. contexit.**

Octuaginta hereticorum ueterum historias, & dogmata, & eruditæ eorum refutationes, collegit Epiphanius Episcopus Constantiæ seu Salaminiæ urbis Cypri, circa annum Christi 380. Assumsit autem bonam partem secundi, & tertij **Tomi**

DE STUDIO

Tomi ad uerbum ex Irenæo. Quod eam ob causam indico, quia Latini Irenæi lectio magis dilucida & intellectu facilior erit, collata ea parte, quæ in Epiphanio Græca extat. Nam Irenæum Græcè scripsisse certum est.

Sequentium uerò temporum historia Ecclesiastica, ex fragmentis autorum, qui Vitæ Cesarum, & Pontificum, Romanorum scripserunt, ex decretis synodorum prouincialium, quæ passim celebratæ sunt, colligi utcunq; potest. Sed hæc de Patrum scriptis & Synodis, & perpetua Ecclesiæ historia cognoscenda dixisse satis sit. Nunc de studiis Philosophiæ, Theologo necessarijs, oratio instituenda erat. Sed de Artibus dicendi & linguis breuiter antea dictum est.

XI.
PHILO-
sophiæ
studia.

De Ethicis & politicis diui Basilij iudicium studiosi meminerint, qui legendos esse à Christianis Ethnicorum Philosophorum & Poëtarum libros monet, quia aut eadem dicant, & pro sit consensus: aut diuersa dicant, & pro sit collatio.

Cum enim Philosophia moralis pars sit seu riuulus legis diuinæ, cuius noticia mentibus humanis insita est, facile apparet, Locos de lege, & de bonis operibus & de magistratibus, plurimum eruditis illis hominum sapientum & eloquentium disputationibus Ethicis & Politicis illis illustras

lustrari. Sed tamen accuratis limitibus discernatur hæc doctrina ab Evangelio, quod est arcana sapientia de reconciliatione hominum, & uita æterna propter filium Dei pro nobis passum & resuscitatum donanda.

Hæc sapientia Platoni, Senecæ, Ciceroni & omnibus Philosophis ignota fuit, & nullo modo in philosophicas opiniones transformanda est.

Physicæ uerò doctrinæ & Mathematicæ initia multis sacra scripturæ locis lucem afferre, & ad multos doctrinæ locos, maiori dexteritate & perspicuitate explicandos, necessaria esse, manifestum est. Quomodo enim doctrinam de imagine Dei, de peccato originis, de libero arbitrio, rectè & eruditè quisquam explicabit, qui potentias Animæ, qui mentem & uoluntatem, noticias theoreticas & practicas, appetitiones naturales sensuum & uoluntarias: inclinationes per se bonas, per se malas & per accidens contaminatas: gubernationem cordis πολιτικῶν, & locomotionem δειωτικῶν, non eruditè discernit.

Cumq; Christus & Prophætæ passim ad animalium & plantarum naturas alludant: intelligi eas & rectè accommodari ab interprete oportet. Quotidiè ad mensam recitari audimus uersum Psalmi 146. Qui dat iumentis escam ipsorum & pullis coruorum inuocantibus eum.

Hæc

DESTVDIO

Hec uerba multò illustriora erunt consideranti naturam Coruorum, qui pullos implumes non alunt, sed planè deserunt: ideoq; fame miseri pulli perirent, nisi diuinitus ita ordinarum esset, ut ex carnibus in nidum coniectis, & ex stercore uermiculi nascerentur, quibus tantisper aluntur, donec ipsi euolare et pastum sibi quærere possint. Cum igitur Deus hanc *ἐσθ' ὅ γ' οὖν* auem adeò mirabiliter pascat, multò magis nos, qui ad imaginem ipsius conditi & per filium redempti sumus, & uictu & omnibus bonis cumulatè ornabit.

Alibi passerum meminit Christus, & Iohannis 15. confert se Viti, nos palmitibus, itè Psalmo 92. Iustum confert palmæ perpetuò uiuenti, & Amos dicit, se pastorem esse scalpentem sycaminæ. Has collationes sine doctrina Physica, seu consideratione naturæ illarum arborum rectè intelligi & accommodari non posse manifestum est.

Arithmetica autem & Astronomiæ cognitio in Ecclesia ad doctrinæ de Anno & Calendarij conseruationem necessaria est. Non enim initia mundi, non exordia & propagatio Ecclesiæ, series diuinarum patefactionum, ordo Imperiorum, tempora aduentus Christi in carnem, & ad iudicium, tempora, quibus præcipui doctores Ecclesiæ uixerunt, & maximæ res in Ecclesia gestæ

ste sunt, non ratio celebrandi Paschatis Iudaici, non magnitudo miraculi, quo Sol Patiente Christo obscuratus est, cogitari & intelligi sine numeratione annorum, & initijs doctrinae Astronomicae possunt,

Idco Deus ipse in prima statim sacrae scripturae pagina iubet nos spacia motuum Solis & Lunae, qui dierum, mensium & annorum metas constituunt, & omnium maxime illustra DEI & providentiae divinae signa sunt, obseruari. Verè enim, ut Plato ait, gratissima & omnium dulcissima de DEO fama in astris & doctrina astronomorum sparsa est.

Et in genere omnium historiarum in sacris literis lumen est Geographia, quae situs & intervalla locorum, in quibus divinae patefactiones editae & aliae res gestae esse scribuntur, indicat & certa ratione metitur: Imò in quotidiana invocatione cogitantes de uero DEO, & de testimonijs & locis diuinarum patefactionum, mente & fide ad illam ipsam Iordanis ripam Hierosolymae vicinam, ubi tota diuinitas se in Baptismo CHRISTI ostendit, nos sisti oportet, & circiter 500. miliaria conficere, quae inter Rostochium & Hierosolymam intersunt.

Sed nec totius orbis terrae, nec Astrorum & motuum caelestium cognitio, non linguae, non Patres

DE STUDIO

X.
CRVX.

tres, non sacrarum literarum lectio & tractatio
assidua, deniq; non excellens eruditio & eloquen-
tia, bonum Theologum faciunt, nisi CRVX ac-
cedat, per quam DEVS lucem ueræ agnitionis
sui, ueræ fidei in Christo acquiescentis, ueræ inteli-
gentiæ diuinarum promissionum, ueram inuoca-
tionem, spem, humilitatem & omnes uirtutes, ini-
tio per Verbum in cordibus accensas, probet, ex-
poliat, confirmet & perficiat.

Cum enim Theologia non in sola cognitione
& scientia, sed in ueræ pietatis usu & praxi præ-
cipue posita sit: non satis est mentem præclara
eruditione instructam, & linguæ plectrum uolu-
bile esse, nisi in uoluntate & corde ueri motus
pietatis, pænitiæ, fidei, consolationis, patientiæ,
inuationis, dilectionis Dei & proximi existant.
Nec uero quid & quales sint hi motus, intelligi
potest, nisi in serijs doloribus, angustijs & tenta-
tionibus, sensum aliquem & pauorum & consola-
tionis, & fiducia ac læticiæ in Deo acquiescen-
tis, percipiamus.

Mentes secure, perpetuò uersatæ in rebus
secundis, ebriæ uoluptatibus, cum legunt canticum
Ezechie, Precationem Iona, Psalmos 6. 30. 37.
24. 68. & similes, existimant rumores uacuos
uerbaq; inania, & parem sollicito fabulum som-
nio

nō esse (ut Seneca uerbis utar). Ideoq; nec ipsi
 eas descriptiones fidei eluctantis ex grauissimis
 doloribus animo comprehendere, nec quidquam
 de ijs loqui & alios efficaciter docere possunt.
 Iuuenes uerò, etiamsi studium doctrinæ & pietat-
 is uere in eorum pectoribus accensum est: tamen
 quia nondum communes uitæ humane miseriae,
 & tristissimos pauores conscientie, degustarunt,
 parum aut nihil de illis certaminibus & exerci-
 tijs spiritualibus intelligere aut iudicare queunt.
 Itaq; ingruentibus tentationum procellis, reipsa
 quam simus inopes ueræ & ardentis fidei, inuo-
 cationis, patientiæ, spei, experimur. Iuxta ex infi-
 nitis uerbi diuini & efficacissimis ad consolandos
 animos promissionibus, quæ antea nobis notissimæ
 et familiarissimæ esse uidebantur, initio dolorum,
 uix una nobis in mentem ueniret, nisi amicus ali-
 quis aut minister Euangelij eam subijceret.

Deposita igitur inani doctrinæ Theologi-
 cæ & sanctitatis eximie persuasionē, animos no-
 stros ad crucem præparemus, non minus necessari-
 am ijs, qui boni Theologi sunt futuri, quam hoc
 aëre & cibo ad uitam corporis sustentandam
 opus est. Cum enim tota Euangelij doctrina sit
 consolatio mentium, quæ sensu iræ DEI & gra-
 uium dolorum ac miserationum, afflicte sunt &
 consternatæ: quomodo uel intelliget rectè Euana-

DE STUDIO

gelion, uel in alijs docendis aut consolandis effica-
cax erit : qui ipse non est in doloribus & erum-
nis uim & efficaciam Euangelij expertus ? Qui
non est tentatus, qualia scit ? inquit sapiens Syra-
cides, & sola uexatio dabit intellectum auditi.
Quem docebit scientiam ? ablactatos à lacte,
auulsos ab uberibus &c.

Non potest in homine esse uera DEISEN-
tia, nisi Deo docente percepta, nec quisquam, quæ
Dei sunt nouit, nisi Spiritus Dei. DEVS enim
est, qui efficit ut uelimus et perficiamus, ut aliqua
ipsi grata fiant. Iam ut principes ciuitatem alia-
quam ingressuri πρὸς πόλιν & metatores præ-
mittunt, qui hospitia præparent : ita in quocumque
homine Deus habitare uult & efficax esse, cum
cruce & erumnis exercet. Habitat enim Deus
cum contrito & humili spiritu, ut uiuificet Spi-
ritum humilium & cor contritorum, Esaia 57.

Nec uerò opus est accersere crucem, ut
Eremitæ & Monachi ueteres, relictis uite Oeco-
nomiæ & politiæ laboribus, molestias non ne-
cessarias sibiipsis attraxerunt. Tantum in studio
& confessione ueræ de Deo doctrinæ & diuini-
tus mandatis officijs nostræ uocationis in Eccle-
sia, Schola, Republica, aut Oeconomia obeundis
fidelitatem præstemus. Hanc sua sponte comitas-
buntur labores, odia, contentus, uirulenta calum-
nia,

nie, inopia, carceres, exilia, supplicia, lacerationes fame, & in nobis ipsis dubitationes, diffidentia, cura, metus, angores, errata & lapsus in consilijs & actionibus, sensus iræ Dei, & poenarum &c. quæ amplissimam exercendæ fidei, inuocationis, patientiæ & diuinarum promissionum ac consolationum, ac totius doctrinæ cœlestis ad usum transferendæ materiam pijs præbunt.

Discrimen autem experientiæ Philosophicæ & Christianæ hoc in loco studiosi considerent. Nam in Philosophia, fidem seu assensionem præcedit experientia, ut prius uideo cælum moueri circulariter, audio Carolum V. Cæsarem, die 20. Septembris anno 1558. obiisse, sensu percipio ignem urere. Postea credo has propositiones ueras esse.

Sed in Theologia inuersus ordo est. Hic enim fidem sequitur experientia: uim ac efficaciam uerbi & promissionum ac consolationum diuinarum, ij demum experiuntur & sensu percipiunt, qui fide eas amplexi sunt, ut ad Mariam dicitur, Beata es quæ credidisti, quia fient ea, quæ dicta sunt tibi. Et 2. Paralip. 20. Credite in Domino Deo uestro & securi eritis, credite Prophetis eius & cuncta prospere succedent. Item Esaia 7. Nisi credideritis, non permanebitis. In inuocatione petente auxilium in erumnis, pri-

DESTVDIO

num credere oportet inuocantem se exaudiri & à Deo diligi & inuari propter filium iuxta promissiones. Postea primum leuationem doloris & pacem ac leticiam conscientie experietur. Hec fidei exercitia, pijs nota sint.

Quod enim proximis seculis doctrina Euangelij ferè extincta fuit, nec de hisce fidei exercitijs, & de ratione consolandi tristes & afflictas conscientias, quisquam ferè, excepto Gersono, scripsit: ea quoque una causa est, quod Episcopi & Doctores in alto ocio & pace ac opibus, experies crucis et persecutionum uixerunt, sine quibus nec intelligi doctrina Christi & Pauli, nec alijs explicari potest.

Ac Lutherus in Galatis alicubi scribit. Nisi exercitatus esset ui & dolis Tyrannorum ac hereticorum, & in corde pauoribus & ignitis Satanae telis: tam obscurum et ignotum sibi futurum fuisse Paulum, quam superioribus seculis toti mundo fuit. Ideo donum Prophetie & studium nostrum, una cum tentationibus internis & externis aperire nobis sensum Pauli & omnium scripturarum. Nec uerò de uarietate & mole grauissimarum tentationum, in quibus doctrinam discendo perceptam ad usum & praxin transtulit, quidquam hoc loco commemorare necesse est. Cum in omnium manibus extant, & historia uitæ ac certaminum ipsius, & in Epistolam

ad Galatas, in Ionam Prophetam, in Psalmos &
alia enarrationes, plene illius spiritualis et pro-
pria ipsius experientia probate sapientiae, de qua
certissimum $\sigma\mu\lambda\lambda\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\tau\omicron\epsilon\iota\delta\omicron\tau$ $\epsilon\sigma\tau\iota\tau\omicron\delta\iota\alpha\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota$.

Admonitus autem hoc sanctissimi uiri, Do-
ctoris Lutheri consilio et exemplo, qui in prae-
fatione primi Tomi operum suorum Germanici,
scribit, sibi, ad eam doctrinae Theologicae, quam ip-
se adeptus esset, cognitionem, haec tria potissimum
Instrumenta, Orationem, Meditationem et Tentationem
profuisse: Dixi ordine de singulis mem-
bris copiosius: et totam Rationem instituendi
studij Theologiae, Decem admonitionibus seu Re-
gulis complexus sum. Quas si in discendo stu-
diose sequentur Auditores, breui se et in uera pi-
etate et coelestis doctrinae eruditione plurimum
sentient profecisse.

Præcipue uero, in his studiorum initijs, duo
illa, quæ Reuerendus præceptor noster D. Phi-
lippus assidue solet discipulis inculcare Præce-
pta, semper in conspectu habeant, ut quotidie reci-
tata precatione aliquid temporis legendo ordine
Textui Bibliorum tribuant. Deinde summam do-
ctrinae, in Locis Theologicis, eruditissima Metho-
do, & summa orationis perspicuitate expositam,
tantisper legant et relegant, donec et sententias
uarias de rebus ipsis seu singulis fidei articulis,

DE STUDIO

Et genus orationis proprium & dilucidum alio
quo modo sibi familiare reddant. Meis certe
studijs, has de Textu Bibliorum & doctrina
Christiana Methodo diligenter cognoscenda,
admonitiones sapientissimas fateor magna utilita-
tis fructum præbuisse.

Itaque & pro hac discendi ratione fide-
lissimè monstrata, & pro paterna fide, benedictio-
nentia, & ceteris erga me innumerabilibus bene-
ficijs, uicissim me Reuerendo Præceptori nostro,
omnia grati animi officia debere profiteor.
Quem ego quidem uera animi pietate & reueren-
tia semper colui ac ueneratus sum & perpetuo
colam: eique omnia mea studia, & si quid
est, quo aliorum studijs prodesse possum, & ple-
raque alia uitæ meæ commoda inprimis post
Deum grata semper mente & uoce, refero accep-
pta. Cuius meæ uoluntatis & perpetua erga
Præceptorem obseruantia & gratitudinis, uos
etiam testes esse potestis, qui me aliquot annis,
eruditissima D. Præceptoris scripta, Locos in
primis Theologicos, & Examen, & Dialecticæ,
& Chronicon, publicè prælegentem, addita etiam
crebra & honorificentissima Præceptoris men-
tione, audiuiistis. Quam hoc in loco, eam ob cau-
sam repeto, quod inter uos quoque et passim alibi
uirulentos & falsissimos rumores spargi audio
& disseminari, quibus ea mihi tribuntur, quæ
nunquam

nunquam in omni uita, ne quidem in somnis, mihi
in mentem uenerunt. Ego me testimonio consci-
entie meæ, & fiducia auxilij diuini & exemplis
multorum piorum, qui per calumniam oppressi
sunt, sustento. Et pro mea uirili parte fideliter
illam ueræ de DEO doctrinæ, per Lutherum
& Philippum instauratæ, Methodon, quæ in Lo-
cis Communibus ex uerbo Dei extracta est, ue-
lut Patrimonium Ecclesiæ & καλὸν παρὰ κα-
τὰ δίκην retinebo: Nec ullis me calumnijs frangi
patiar, ut uel ab eo doctrinæ corpore, uel à pietas-
te & reuerentia Præceptori debita discedam.

Filium Dei Dominum nostrum Iesum Chri-
stum, λόγον & Imaginem æterni Patris, & Do-
ctorem Ecclesiæ suæ, ardentibus uotis precor, ut
ipse nos doceat, & studia ac consilia
nostra regat, & gubernet ad gloria-
am sui nominis & Ecclesiæ
salutem.

D I X I

ELEGIA AD DAVIDEM CHY-

TRÆVM, LVGENTEM OBITVM

carissimæ Patris sui, D. Matthæi, quem

ex hac vita Deus euocauit, die 29. Iulij,

Anno 1559. Scripta

A

IOHANNE BOCERO

Poëta Laureato.

CVM Deus è fragili mortalia corpora li-
mo,

Et nostræ faceret debile stirpis opus:

Indidit huic sacras, in mutua foedera, flammâs,

Cordâq; legitimo iussit amore frui.

Hinc amor, hinc natis caros quæ flamma parentes
Iungit, et officijs et pietate colit.

Hinc pia cognatis iungens affectio mentes,

Ferrea mortales pectora ferre negat.

Hec sua sidereo deducit semina cælo,

Et plus humana conditione ualet.

Hec docet unigenam genitor quo pectore gignit
tum

Et nos, quo foueat mitis amore, Deus,

Hec

IOHAN: BOCERI.

Hec amat et redamat: proprio sed sanguine natos

Præfert, et studio liberiore fouet.

Hinc subit affectus uariæ pro tempore sortis,

Qui lacrimas homini leticiasue ciet.

Ah lapis et ferrum, quem non mortalia tangunt

Fata, nec aduersas fletq; gemitq; uices.

Sunt lacrimæ rerum, flendiq; innata cupido

Emollit præsens extenuatq; malum.

Sic homines flemus, nobis qui sanguine iuncti

Vitalem fato deseruere diem.

Sic patris effuso plorare cadauera fletu,

Nos natura pium finxit in obsequium.

Sic et Thariades, Isaac sic natus ab illo,

Defleuit sancti funera mœsta senis.

Castus et Isacidem natus sic fleuit Ioseph,

Et sepelit lacrimis ossa paterna pijs.

Fleuitet Amramides patrem, Dauidēq; raptō,

Non Salomon siccis dicitur isse genis.

Sic alij lacrimis perfusa fidelibus ossa,

Bustaq; clearorum composuere patrum.

TV quoq; iam meritò luges, doctissime Dauid,

Et desles cari funera mœsta patris.

Nam tibi iusta subest, et pleni causa doloris

Te prohibet lacrimas continuasse piar.

Mo

ELEGIA

Ille quidem canis obiit maturus in annis,
 Stat tamen hoc tristis iam uiduata domus,
 Auxiliumq; senis mater, fratesq; requirunt,
 Et gemit & querit parua relicta soror.
 Et, cui ter denis, Ecclesia, praefuit annis,
 Pastoris deflet fata suprema sui.
 Incusat fatumq; nocens, Parcasq; rapaces,
 Hoc decus inuito surripuisse gregi.
 Tu quoq; fama tui patris cum funeris index,
 Huc procul Arctoe uenit in arua plage,
 Fudisti gemitus, lacrimas oculisq; cadentes,
 Vix tersit toties uix releuata manus.
 Manibus inferias & soluens rite paternis,
 Care parens dixti, terq; quaterq; uale.
 Ac licet algentem mecum semotus ad Arcton,
 In patria genitor cum moreretur eras:
 Nec tibi languenti componere lumina dextra,
 Aegraq; nec licuit membra uidere patris:
 Nec poteras praesens audire nouissima uerba.
 Et mandata tui ferre suprema senis:
 Extremumq; uale lacrimis dixisse profusis,
 Nec pars in pompa funeris ire pij:
 Ne tamen immenso, facunde Chytræ, dolore,
 Aut semper luctu conficiare graui.
 Est, modus in lacrimis: homo ne pugnare uideri
 Posit in arbitrium iussaq; summa Dei.

Enoc

IOHAN: BOCERI.

Euocat è uita nam quos dilexit acerba,

Et secum celsi ducit in astra poli,

Hic tuus est genitor, mixtus cœtuq; uerendo

Gaudet in ætherea cernere luce Deum.

Hunc coram superis si uiuere posse sub auris,

Et uita cuperes non fugiente frui:

Hoc illi caram foret inuidisse quietem,

Letaq; cœlestis regna recepta plage.

Quin urnam potius uolis & thure Sabæo,

Latus odoratis bustaq; cinge rosis.

Et gratare tuo, qui uanis libera curis

Nunc agit æterna gaudia sorte, patri.

Illius & sanctos mores, uitamq; probatam,

Ceu facis, hoc æui tempore, discere sequi.

Digne senex cœlo, nam quid tua fata recenta
sens

Egregium primo posteriusuè canam?

Nam tibi curriculum quod totum finijt æuum,

Illicite fugitans impietatis erat.

Solus adherebas, qui condidit omnia uerbo,

Illius obseruans dogmata sacra, Deo.

Quæ tibi de primis didicisse fideliter annis

Cura fuit, populis & memorare suis.

Nec te saluificum rabies seuissima Christum,

Compulit & miseri relinquere sceptra gregis.

Pastor at insidias contra, mundiq; furores,

Perstas inuicti firmus athleta Dei.

ELEGIA

Et tandem placido tua claudens fata tenore,
Spe plenus, rutili scandis ad astra Poli.

Manibus ergo pijs iustos soluemus honores,

Et tua Pierides ordine facta canent.

Scilicet & rutilo nunc felix omnia caelo

Aspicias, has Musas officiumq; probans.

Adiacet humidulis Zabera quæ Brackenaria
pis,

Paruaq; non amplis moenia tingit aquis.

Hic natale solum, primas hic luminis auras

Hausit, & imbelli uagijt ore puer,

Protinus eductus studio curaq; parentum,

Mittitur ad Musas docta Tubinga tuas.

Hic ubi continuo iuuenilia tempora lustro

Egerat, & claris artibus auctus erat.

Protinus, ut studijs ueniens maioribus ætas,

Aptaq; consilio iudicioe fuit:

Iuit ubi docto præclarus BRENTIVS ore,

Exposuit summi dogma fidemq; Dei.

Hic ubi Sueuiacas fumosior Hala Salinas

Fundit, & immensa fertilitate scatet.

Imbibit hic auido sacri mysteria uerbi,

Et sacrum didicit Religionis opus.

Et modò quæ didicit, sitienti tradere uulgo,

Dum fuit insignis cura laborq; uiri:

Mox Ingelsingam, tantum quæ distat ab Hala,

A Solyma quantum Bethla pusilla fuit,

Mittitur,

IOHAN: BOCERI.

Mittitur, Hic quinos dum tractat sacra per annos,

Floruit, hoc fido concio tuta duce.

Donec ab Hesperijs discedens Carolus oris,
Creditus est patriæ bella parare suæ.

Digressusq; loco, quâ celsa Bononia surgit,
Festino petijt Teutonis arua pede.

Protinus inuasit terror, quicumq; fuerunt,
Mentibus amplexi dogma Lutheræ tuum.

Atq; Ingeltingæ præfectus, Caesaris iras
Dum timet, & seuis pondus inesse minis:

Pastorem fidum lacero depellit ouili,
Teq; iubet regno cedere Christe suo.

Sed solitos Papæ ritus, Missasq; reiectas
Præcipit in templis ritè docere suis.

Non tulit hoc Christi miles, ritusq; nefandos
Culpat, & hoc gemitu damnat & ore sce-
lus.

Iamq; relaturus sacri mysteria uerbi,
Ascendit celeri pulpita sueta pede.

Præfectus, Missam, templi cum parte patentis
Abasum iussit concelebrare uirum.

Et miseros ciues ritus spectare nocentes
Compulit, & iunxit uerba seuera minis.

Quid faceret Pastor, non hunc uiolentia fera
ri

Compulit, aut rigide uis inimica manus,

Scd

ELEGIA

Sed miseratus oues seduci, perfide, dixit,
 Quid seris in templo falsa uenena meo?
 Hos tibi non Christus sacrorum tradidit usus.
 Exhorret Missam damnat & ille tuam.
 Dixerat: educto subito cum barbarus ense
 Irruit, infonti uimq; scelusq; parat.
 At pia pastorem seruauerunt numina? ciues
 Praefecti diris & tenere manus.
 Pastor & illesus suggesto ductus ab alto,
 Intrauit fide limina tuta domus.
 Adfuit his turbis, facinusq; miserrima con-
 iunx,
 Et caro uidit fata parata uiro.
 Concidit exanimis, uicino tarda; partu,
 Vix heu uix lentis est recreata moris.
 Paruus & affecta latitans genetricis in aluo,
 Omnibus extinctus creditur esse puer.
 Hunc quoq; propicij sed tutum numine Christi
 Edidit, urgenti libera mole parens.
 Et uelut hoc ipsum fecit discrimine tutum,
 Clausus adhuc quando uentre parentis erat:
 Sic illum reliquos uitæ seruauit in annos,
 Vnius immensi prouida cura Dei.
 Et nunc omnigenas Dauides ductus in artes,
 Grata Deo solum, quæ facit, esse cupit.
 Et pandens tenere mysteria sacra iuuentæ,
 Ad cælum monstrat nobile quæ sit iter:

IOHAN: BOCERI.

Hoc tum sed teneras labro lactante mamillas,

Se pater inu. sa m. ter et abdit humo.

Deseruitq; locum, ferro quo pulsus iniquo,

Iussus erat, summum præco silere Deum.

Est locus antiquo Graiorum nomine dictus,

Fertilior lentis uitibus, uber agris.

Nobilium celebris domus hîc MENZINGIA
flore,

Letaq; fœcundis frugibus arua serit.

Illic ascitus, capiens moderamina Pastor,

Hoc condit cupidè tecta larem; loco.

Hîc senior Christum ter denos fassus in annos,

Commissum sacri textit ouile gregis.

Patronosq; pios Menzingo sanguine natos,

Sensit & hîc sortis flabra remissa trucidis.

Hîc illum Petrus, præstans & fouit Erasmus,

Quos pia miratur patria terra duces.

Et cum magnanimus fatis excessit Erasmus,

Hunc Petrus summo frater honore tulit.

Petrus Castalidum decus & tutela sororum,

Cuius ego quali carmine facta canam.

TE mihi nam, bimos, toties narrare recor-
dor,

O laus Pieridum digna Chytræ, uiros.

Qui tibi post patrem grata sint mente colen-
di,

Te colere Aonias quòd uoluere Deas.

E

Primus

Petrus 2

Menzinga

gen.

ELEGIA

Primus hic est Petrus, qui te suscepit alendum,

Et studijs gratam suppeditauit opem.

Ille sua cultam te misit ab arce Tubingam,

Et iuuenem doctis iussit adesse uiris.

Hic idem doctas te misit ad Albidos undas,

Et dedit ingenio temporibusq; frui.

Salue Pierij cultor clarissime coetus,

O decus, & patrij gloria Petre soli.

Quod facis, exemplum nostro quàm tempore rarum est,

Cùm nisi res nomen, fastus & amplius habet.

Nec tua doctiloquum quod fouit cura Chytræum,

Cum fructu celeres uota tulere Noti?

Sed Deus, & coëptis fauit fortuna benignis,

Nec frustra sumtus deperiëre tui.

Auspicijsq; tuis docto quas pectore dotes,

Abdidit, & largas quas sibi fecit opes:

Has iterum passim neglecto scœnore fundit,

Et studijs orbem, Pegasidasq; iuuat.

Alter at ingenuas qui te traduxit in artes,

Demonstrans uerum quâ gradereris iter.

Hic est à ueteri regnata Thuiscone tellus,

Quo uerè docto ciue beata fuit.

IOHAN: BOCERI.

Ille parens Phœbi, Musarum & fama Melan-
thon,

Quo maior studijs nec pietate fuit.

Huic tu (quæ noui fateor, quæq; auribus hausi)

Et decus & Musæ dona beata tuæ:

Acceptumq; refers, si quem tibi fecit hono-
rem

Pallas & Aonij candida fama chori.

Hunc quoque cœu patrem sincera mente uere-
ris,

Emeritiq; probas dogmata sancta senis.

S E D nunc ad manes cineresq; reuertor
amicos

Enumerans sancti cætera fata senis.

Hic ubi Menzngæ ter denos uixerat annos,

Et uerum sonuit uoce fideq; Deum.

Omnibus exemplum uitæ monstrauit honestæ,

Ardor opum nullus, luxuriæ uero fuit.

At sibi commissum rectè defendere cœtum,

Hoc opus, hic uigili mente resedit amor.

Veraq; simplicitas & mens innoxia fraudis,

Partibus & pietas officiosa suis.

Ille non fictos uirtus & iunxit amicos,

Dum cunctis facilis, comis & ore fuit.

O Ppida Rastores etiam uicina colentes

Fouit, constanti demeruitq; fide.

ELEGIA

Hos inter puerum, qui fundamenta Chytræ
um,

Et lingua docuit balbutiente loqui:

VVOLF GANGVS plenus numeratur BV
SIVS annis,

Tam uir doctrina, quàm pietate ualens.

Hic tibi præceptor primus: facunde Chytræ,

Sentiat ingenij munera rara tui.

Atq; illi uiridi templum fabricare sub ulmo,

Promerito soluens annua sacra uiro.

FRANCISCVS nuper patrijs IRENICVS
oris,

Et decus hos inter dignaq; fama fuit.

Progenies regum, qui priscis eruit annis,

Et cultu notas lucidiore dedit.

Tu quoq; IOANNES, senior dignissime,
GALLE

Pars huius fueras officiosa chori:

Cuius sepe mihi nomen meritumq; Chytræ

(Sic memini) grata mente referre soles.

Scilicet officijs iuuenem complexus & arcto

Fœdere, te studijs inuit ubiq; suis.

Hos Flehingensis, uictoris nomine clarus,

NICOLEOS inter pars & amica fuit.

IVNIOR in numero ferturq; GEORGIVS
isto,

Doctus & insigni uir grauitate nitens.

Nomen

ELEGIA

Nomen IOANNIS taceam, famamq; MY-
RICÆ,

Cui fauet aurata Delius ipse lyra.

Taleq; Pieria moduletur arundine carmen,

Quod probet argutis turba nouena mo-
dis.

Illius Aonio, domus & Sichingia, cantu

Iminet, & fama nobiliore uiget.

His ERBERmannum Petrum, doctumq; DYMA-

RVM

Iungimus, & uersu nomen habere damus.

Quidq; SIDERO CRATEN, pietate fideq;
potentem,

Et referam placidi nomina nota senis.

Qui populi curam, Christi puppemq; labens
tem,

Sustinet in patria, magne Philippe, tua.

Qua non maiori magni quam laude Philippi.

Surgit uitiferis inclita Bretta iugis.

Omnes hos meritis prestantes, laudibus omnes

Et uirtute graues & pietate bonos:

Complexus summo, dum uita manebat, amore,

Letus amicitie munera summa tulit.

Donec ab his mundi lacrimis, seriequē maio-
rum,

Abstulit emeritum pallida Parca senem.

E 3

Et

ELEGIA

Et nunc coelicolis mixtus sanctisq; Prophetis,
 Que nos cunq; latent, clarius ille uidet.
 Et procul abiectis tenebris, & luce recepta,
 Presentis fruitur cognitione Dei.
 Hic omnes Christi ueros fidosq; ministros
 Cernit, & his mistus gaudia summa capit

AT tu Christe Deus, qui res miseratus egenas

Das homini quidquid uita caduca petit:
 Da quoq; celestis qui nos sic semine uerbi
 Pascit, & infestos pellat, ut ille, Lupos.
 Tuq; tui patris laudes imitare Chytræ,
 Hic pia sit uite Regula duxq; tue.
 Eius te dubio firmet constantia casu,
 Et tibi quidquid erit, det superare mali.
 Ut tua felici ceda q; uocatio sorte,
 Eius & officio nocte dieq; uaces:
 Utq; iuues teneram Musarum dote iuuentam,
 Et studijs formes corda tenella pijs:
 Crebra uoce Deum precibusq; precare profusis,

Pacatus uotis annuet ille tuis.
 Nec nimis crepti fato tabesce parentis,
 Iusta sit & lacrimis meta futura tuis.
 Hic nunc Elysij fulgens per amœna uireti,
 Te non uult lacrimis se cruciare tuis.

IOHAN: BOCERI.

Hunc mundi raptum curis, cœloq; locatum,
 Tollit ab obscura fama perennis humo.
 At tibi cùm moriens fratres, charasq; sorores
 Tradidit, & demto iura nepotis auo:
 His tua dexteritas ut gratificetur amicè,
 Te scruet summi cura benigna Dei.
 Atq; tuam mentem doceat, linguamq; gubernet,
 Vt facias summo plurima grata Deo.

NEC te lingua premat sceleratis improba nu-
 gis,

Inuidiæ nimis nec mouere malis.
 Perfer: in autores recident mendacia, pœnas
 Cœlitus, & tandem quod meruere ferent.
 Si superare nequit, lenit patientia fatum:
 Despicit aduersas, aut fugat illa uices.
 Fide Deo: recti probbt hic penetralia cordis,
 Criminis expertes & tegit ille uiros.
 Et fœdare tuum, quæ, falsa calumniâ, nomen
 Nūitur, hoc tandem iudice uicta cadet.

EPITAPHIUM
REVERENDI VIRI
D. MATTHÆI CHYTRÆI,
Pastoris Ecclesiæ Dei in oppido
Creichgoie Menzin.

ga.

Χριστὸς αἰεὶ ὁσίων κηρύκων θέσπι δι φωνῇ
συγκαλεῖ ὁσίων οὐρανίων ἀγγέλων.
ῥήματα κηλοβοτῆς ἴλεως ἀπὸ θῆα καλῶ
τας
ἐκ κτίσεως κόσμου εἰς τέλος ἐξοπίσω.
τὸ το μέγιστον ἔφυ γέρας ὑψοθεῖ ἀνδράσι
διχθέρ
ὅτι διδασκαλίας διδάσκει οὐρανίας.
ὅλοι ὅς χριστοῦ λατρεῖς πλανώντας ἐφ'
αἰης
εἰς ἀτραπὸν κρυφίης ἡγάγη ἀτρεκέλης
ὅλοι ὅσιν MATθαίε θεῶ κῆ ὅλοι ἡμῶν
ὑμνήθης Χριστὸ ζωοδότης τεράτων.
ὅσιν ἀλκτεῖν ἀπὸ σὺ νεότητι ὅσιν ὁπιδῶν
ἐκ κραδίης ἡμῶν γήρα εἰς πολὺς.
πρῶτα μὲν εὐ ἔξης ἐνὶ σῆθεσι πίστιν ἀξίως
σοῖσε θεῶ ἔργοις εὐσεβέσσιν ἀδῶν.

617

ΕΡΙΤΑΡΗΙΥΜ.

ἔτα ὃ δὴ ἄλλως καὶ οὐκ ἀκονητὶ δίδασκες,
εὐπίσως ἐπέωρ γράμματα χρησμολό-

γῶν
μῆλα θεῶ ἀγαγῶν χλοεῖας εἰς τέμπλα
ποιῆς,

καὶ πηγῆς θατέρῃ πίδακα ζωοφόρος.

εὐ ἄρα λαμπροτάτῳ ὄγέσοι παρέδοκεν
ἁμοιβῇν

ἡοῦς τῇν πατρικῆς κληρονομίης ἀρετῆς·
τῷ μὲν Δαεΐδῃς ἐσηκεν ἐν ἵχνεσι πατρὸς,

θεωπεσίῃς θνητοῖς σπέρμα λόγιοιο βα-
λῶν.

νῦν δὲ σὺ (πάντα βροτῶν ὥς ἐς ἁμενύναι
κάρῃνα)

φῶς τὸ δὲ τεθνηῶς κάλλιπες ἡελίῳ,

εἰς ὃ βίον καραγόν, φίλον εἰς αἶψα πορεύθης,

ἥχι καὶ ἀφθάστῳ χαρμωσιῶν με-
τέχεις·

παρ σῶτῃρι θεῷ σῶτερ φίλε κῆδεο χ' ἡμῶν,

ἐλπίδα σῆς ἀρχῆς ἐν φρεσὶ θεῖς σαθε-
ρίῳ.

Ι. Κασήλι
ἐποίησεν.

Ε Σ

ΕΡΙ.

EPITAPHIV M
REVERENDI VIRI,
D. MATTHÆI CHYTRÆI

Quem, posteaquam triginta annos puram
Euangelij doctrinam in hac Ecclesia docuit,
ad cœlestis Ecclesiæ societatem Deus euocauit.

Anno M. D. LIX. die XXIX.

Ianuarij.

QVI te sincero coluit MATTHÆVS
amore,

Qui sparsit uerbi semina Christe, tui,
Qui tecum crebris optauit uiuere uotis,
Ardenti coluit qui tua iussa fide,
Letus in excelsa iam maxima gaudia cœlo
Sentit, & angelico gaudet inesse choro.
Iam placuisse suos tibi gaudet Christe labores,
Discit & in gremio multa stupenda tuo.
Iam cur non aliter roseo quàm sanguine Chri-
sti,

Possint placari crimina nostra uidet.
Aspicit & præsens, quàm miro fœdere Chri-
stus,

Sit Deus & pariter crimine purus homo.
Atq; Deum coràm trinum iam cernit & unum,
Illius & laudes uoce sonante canit.

Denig

EPITAPHIV M.

Deniq; iam foelix omniq; ex parte beatus,
 Forti mundanas pectore spernit opes.
 Atq; tuo fruitur conspectu maxime Paule,
 Gaudet & alloquio diue Luthere tuo.
 Viuus enim uera curam pietatis habebat,
 Et custos pura religionis erat.
 Et sibi commissum ter denos pastor in annos,
 Constante sanctum rexit ouile Dei,
 Egit & excubias ne perfida turba luporum,
 Inferrent caro noxia damna gregi.
 Quatuor & natus, natos totidemq; reliquit,
 In uera erudit quos pietate pater.
 Officij tandem cum munera iusta subiret,
 Quod gratum summo nouerat esse Deo:
 Emeritus uitae supremam finijt horam,
 Scq; pia iustum credidit esse fide.
 Eius in hoc tumultu modò corporis ossa quis
 escunt,
 Mens capit in summo gaudia uera polo.
 Hec igitur quicumq; uides monumenta precare,
 Ut recubent patris molliter ossa mei.

Patri carissimo

Nathan Chytræus F. F.

EPL

EPITAPHIUM NO-
BILIS DOMINAE, MARGARITÆ,
CONIVGIS VIRI NO-

bilis Petri à Menzingen, euocate ex
hac uita, die XXV. Ianuarij.

Anno M. D. L.

Quamuis uita, Dei mortali in corpore do-
num est,

Nostrâq; diuina membra fouentur ope:

Doctrinâ discamus ut hîc exordia summe,

De uera eterni cognitione Dei:

Oppressa est tamen hæc ingenti mole malorum,

Debilis & nunquam uita dolore caret.

Non hîc certa quies, non gaudia uera parantur,

Gaudia uenturæ sola relictâ scholæ.

Felices igitur uerè, uerèq; Beati,

In Domino uitam, qui posuere suam.

Vulneribusq; tuis confisi Christe redemptor,

Expectant uitæ gaudia magna noua,

Sic MENZingiaci coniunx est mortua Petri,

In Gemmingensi MARGaris orta domo.

Semina doctrinæ cupidis hæc auribus hausit,

A summa ueniens quam tulit arcæ Deus.

Puram Euangelij uocem nec fracta reliquit,

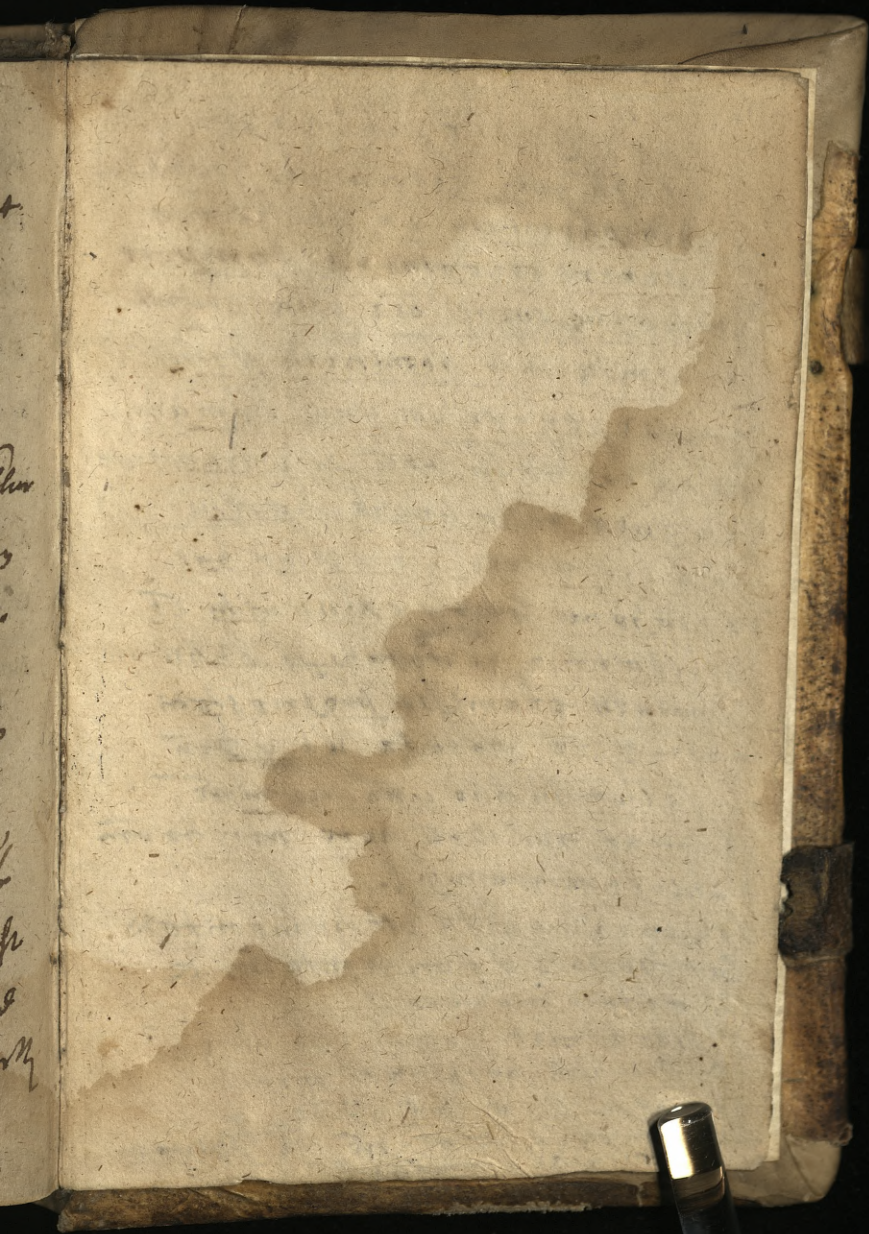
Horrendis quanquam sollicitata minis,

Justitia

EPITAPHIVM.

Iustificaq; fide coluit te maxime Christe,
 Et casti mores, mensq; pudica fuit.
 Pectore sincero carum complexa maritum
 Seruabat socij fœdera casta thori.
 Sex peperit natos socialis pignora lecti
 Est bis fœminca factaq; prole parens.
 Munificis manibus semper releuabat egenos,
 Consilio miseris sæpe ferebat opem.
 Sæpe aderat grauidis nuribus, partuq; leuatis
 Præbuit ut nutrix officiosa dapes.
 Ingenuas artes generosa mente fouebat,
 CHYTRÆVSQ; ipsi gratus alumnus erat.
 Ac postquam in terris uitæ iam stamina rumpi
 Agnouit, partus uicta labore graui.
 Commendans animam tibi Christe, exordia uitæ
 Hausit non dubia spēs; fideq; nouæ.
 Mens igitur patriæ fruitur cœlestis honore,
 Hoc tantum tegitur corpus inane solo.

FINIS.

Aug: 5. CXCI. de H. p.

I Noru quoy exorramur similiter
blasphemiam. qui non sicut
asserere conantur a tempore
acceptae carnis oia yue erant
divinitatis in hominem transi-
grasse, et rursus yue humani-
tatis erant in Deu esse transfusa
ut quod nulla iugna heresis
ausa est dicere. vincatur hac
confusione utroq exinanita ee
substantia et deitati scilicet Chri-
stianitati et amisso proprio statu
in aliu et mutata. ut y Deu
perfectum in filio yua homini
existamus nec Deu vere nec homi-
nem vere rectam p.

Non exinanita est humanitas
substantia sed glorificata in e-
a deitati mansura
Et nat homotizamus cha illos
y Deu filiu ne deitate carnis
invenita ee dicunt. et hac p
assumpta homine. no oia fuisse
dehisse qia voluit p

Luth. tom. 2. pag. 219.

Nullum petm ueniale petm esse
nā ueniale et plures Dei gratias
priuatiuas quam positiuas esse solu
ante mē. Dei esse ueniale

+ Geologia proprie subiecta est hoo
piti reus ac periculosa. et Deus iustipens
et saluator hoo pectoris. qd extra
hoc subiectu inuenitur aut dissipatur e
error et venenum

— Aderatim est cum
morum sui et sanum alium
finit et morbus miammo ch
dum spu tuore errot

I have been thinking of
 writing you for some time
 but I have been so busy

1. in der Anfangs ist die
erste. Dann kommt die zweite
und dritte. Der Geist ist
nach ihm. Es ist die
erste. Dann kommt die zweite
und dritte. Der Geist ist
nach ihm. Es ist die

1. *bonum in Contractu per se*
iniquum propter finem 1. in
 1. *bonum ex se in Naturis* 1. in
esse 1. in *bonum* 1. in *bonum*
 1. *bonum* 1. in *bonum* 1. in *bonum*
 1. *bonum* 1. in *bonum* 1. in *bonum*
 1. *bonum* 1. in *bonum* 1. in *bonum*
 1. *bonum* 1. in *bonum* 1. in *bonum*

X. 6.

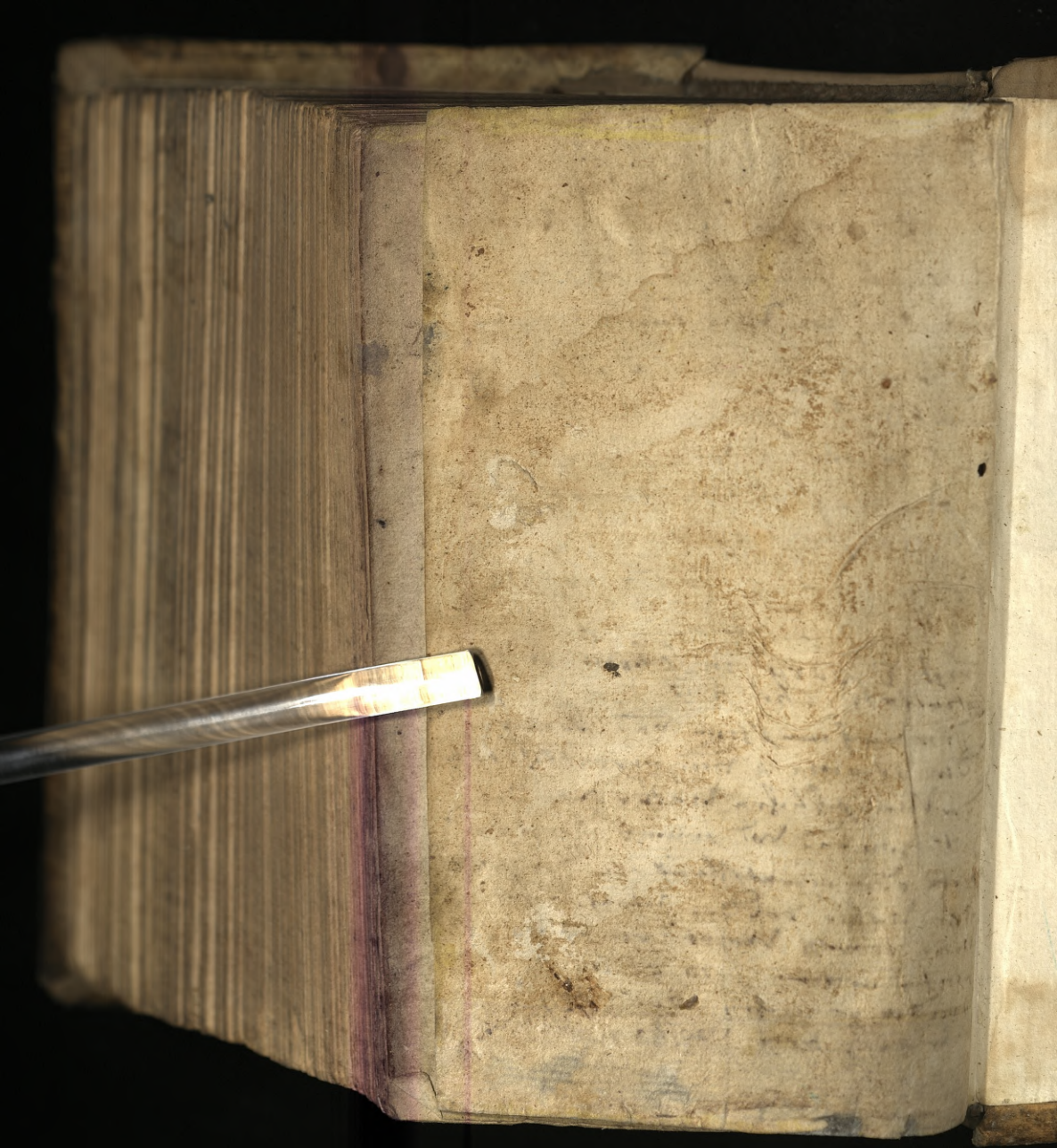
N. 6.

Boylston at Epitaph 200

bestanden aus 1000000

in st. V. Georg. in c. dom. de Xu
trinitati. Chri p. 3

Der menschlichen und thierischen
der ideata der eigenschaft
der menschlichen Natur von der
göttlichen, der menschlichen der ideata
oder eigenschaft der göttlichen
Natur von der menschlichen
Natur können verglichen werden
getreuen nennen, in abstracto das
ist von der göttlichen oder menschlichen
Natur nach dem Wesen, an welchem

ROBERTUS DE VITRO
HABITANS IN
SANTO DOMINICO
IN VITRO

